

ДЕЦА СЪС ЗРИТЕЛНИ НАРУШЕНИЯ В ОБЛАСТ ШУМЕН В ПЕРИОДА 2017/2020 ГОДИНА

Гергана К. Събева

CHILDREN WITH VISUAL DISORDERS IN SHUMEN REGION FOR THE PERIOD 2017/2020 YEAR

Gergana K. Sabeva

ABSTRACT: Working with children with visual disorders is aimed at developing teamwork skills, skills for communication, ability to empathize positive emotions with others and manifestation of confidence and strive for success. This leads to preparation, social orientation and successful adaptation in school and later in life.

KEYWORDS: children with visual disorders, regional center, teacher of visually impaired children.

Изследването е финансирано по проект "Традиции и иновации в предоставянето на социална услуга" № РД-08-157/05.02.2020 г. от бюджетната субсидия на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

Чрез зрителния анализатор човек получава най-пълна и точна информация за признаците на предметите и явленията – цвят, форма, големина, разположение в пространството. Посредством зрението си ние можем да контролираме своето положение в пространството и действията, които извършваме. В развитието на детето зрителното възприемане играе изключително важна роля, защото благодарение на него то опознава света. В зависимост от степента на зрителните увреждания се различават два основни типа дефицитарно развитие, характерни за групите на слепите и слабо виждащите деца.

Слепотата е явление, при което напълно отсъстват зрителни усещания или е съхранено светоусещане и незначително остатъчно зрение, които са недостатъчни за естествената жизнена дейност на индивида.

Нарушенията на зрението, характерни за слабо виждащите, представляват различни степени на недостатъчност на неговата острота, на коригираното око. Специалните зрителни протези позволяват на децата от тази категория да получават непосредствена представа за обектите и явленията от обкръжаващата ги действителност. Групата на слабо виждащите деца е междинно звено между нормално виждащите и слепите индивиди. Поради намалените си зрителни възможности тези деца не могат да се справят с темповете и изискванията в масовите училища, което затруднява обучението им там. Те не са и за училище за слепи, тъй като имат известно зрение, ориентират се в пространството и могат да извършват известна зрителна работа. При тях зрението си остава основното средство за възприемане. Ето защо се налага те да бъдат отделени в специална категория, при отделни условия на обучение, в отделни класове или в училища за слабо виждащи.

Слабото зрение не е причина за изоставане на децата в интелектуално отношение. При по-специални грижи и възпитание под контрола на специално подготвени педагози такива слабо виждащи деца могат да получат подготовка, която по нищо да не се различава от тази на нормално виждащите, и при правилна социализация да заемат своето място в живота. Възпитанието на слабо виждащите деца от предучилищната възраст се провежда в детските градини заедно с другите деца, като се отчитат индивидуалните особености на слабо виждащите деца. При тези от тях, които имат високо късогледство и някои други очни заболявания, не се разрешават игри, свързани с физически напрежения и различни движения на главата и очите.

Като цяло развитието на слепите и слабо виждащите деца протича по същите закономерности, които са характерни за хората с нормално зрение. Това е така, защото висшите форми на тяхната отразителна дейност като логическа памет, мислене, реч и т. н. не са

нарушени. Това спомага за доброто усвояване на учебния материал, развитието на някои специфични способности (музикални, художествено-словесни) и умения, чрез които се постига известна компенсация на увреждането.

Степента на изразеност на отклоненията в общото психическото развитие на децата със зрителни аномалии зависи от редица фактори, най-съществени от които са: възрастта, в която е настъпило нарушението, и степента на зрителния дефект. Значение имат и причините, патогенезата и протичането на болестните процеси, както и структурата на дефекта. Когато зрителната дисфункция е настъпила в по-късни периоди на онтогенезиса, развитите вече представи за света играят изключително важна роля в познавателната дейност на тези деца. Приоритетна е ролята на компенсаторните възможности на детето, често свързани с неговите личностни особености. Компенсаторните явления се отнасят предимно към развитието на слуховия, кожно-тактилният и двигателният анализатор. Емоционално-волевата устойчивост, интелектуалните възможности и социалната адекватност на тези деца са важни условия за ефективната им корекция.

При незначителни зрителни нарушения (острота на зрението до 0,4) децата се обучават в условията на общообразователната система. По-тежките зрителни нарушения изискват специално обучение в училища за слабо виждащи. Слепите деца се обучават изключително в специални училища, където е създаден специфичен корекционен режим. Слепите хора при писане и четене използват релефната таблица на Брайл, а слабо виждащите с помощта на очила и лупи използват плоско-печатния шрифт на зрящите. Без съмнение за тези деца е необходима индивидуална селекция на стратегии за комуникация, чийто избор е пряко детерминиран от основните критериални признаци за систематизация на нарушението [2:13].

Регионалните центрове са държавни педагогически учреждения в системата на народната просвета. Такива има на територията на всяка област в страната. Те подпомагат успешното приобщаване на децата и учениците със специални образователни потребности в общообразователна среда. В тях се подпомагат деца, изпитващи затруднения в постигането на държавните образователни изисквания за съответната група /клас/, като причините за това могат да бъдат различни: сензорно увреждане /зрително или слухово/, умствена изостаналост, физическо увреждане, езиково-говорно нарушение, множествено увреждане или обучителни трудности /дисграфия, дислексия, дискалкулия/. За съжаление статистиката показва, че броят на тези деца непрекъснато нараства. Приобщаващото им обучение в общообразователни детски градини и училища става посредством план за подкрепа. Така децата с проблеми растат и учат заедно с връстниците си и същевременно се подпомагат от специални педагози – един успешен модел, отдавна изпитан по света.

В Наредбата за приобщаващото образование в сила от 27.10.2017 г., приета с ПМС № 232 от 20.10.2017 г. и обнародвана в ДВ. бр. 86 от 27.10.2017 г. в Раздел I, чл. 73 е упоменато, че: „Оценката на индивидуалните потребности на деца и ученици, за които има индикации, че са със специални образователни потребности, се извършва от екипа за подкрепа за личностно развитие на детето или ученика, чийто състав включва психолог, логопед, ресурсен учител, а при деца и ученици с увреден слух или с нарушено зрение – и рехабилитатор на слуха и говора или учител на деца и ученици с нарушено зрение, учителите в групата в детската градина/класния ръководител и учителите, които преподават на ученика в училището. Оценяват се познавателно развитие, комуникативни умения, социални умения, физическо развитие, адаптивно поведение, психични реакции, семейно функциониране“ [6]. Крайната цел на оценката на индивидуалните потребности е да се получи профил на развитието на детето, включващ актуалните умения и затруднения [4:182].

За целта в чл. 102 е уточнено, че: „Институциите в системата на предучилищното и училищното образование предоставят условия за равен достъп до образование за децата и учениците и чрез осигуряване на достъпна архитектурна и физическа среда, достъпност на информацията и комуникацията, достъп до учебните програми и учебното съдържание, разумни улеснения, технически средства, специализирано оборудване и специализирана подкрепяща среда, дидактически материали, методики и специалисти“ [6].

Достъпна архитектурна среда се осигурява чрез:

- съобразяване на елементите на сградите и съоръженията със специфичните изисквания за различните видове увреждания;
  - общодостъпните помещения в сградите се свързват чрез подходящ маршрут.
- Специализирана подкрепяща среда се осигурява чрез осигуряване при необходимост на:
- специализирана техника за ученици с нарушено зрение – брайлови машини, брайлови дисплеи, компютри със синтетична синтезаторна реч и други;
  - устройства за проследяване на погледа и специализиран софтуер за използването им, суичове, софтуер за управление на компютър с глас, алтернативни клавиатури и мишки за ученици с комплексни физически увреждания;
  - подходящи помещения за кабинети за рехабилитация на слуха и говора, за логопедични кабинети, за ресурсни кабинети и за други специализирани кабинети;
  - достъп за обслужване на деца и ученици с увреждания в останалите помещения (библиотеки, административни кабинети и други);
  - по предложение на екипите за подкрепа за личностно развитие на работни и игрови кътове за индивидуална работа или за работа на пода, както и кътове за почивка в класната стая или в стаята на групата.

- Достъпността на информацията и комуникацията се изразява в осигуряване на достъп до:
- видовете средства за информация и комуникация (телефони, компютри, интернет и други);
  - информация за правата и задълженията на децата и учениците, за предлаганите дейности и програми за обучение и представянето им в достъпен формат;
  - познавателните книжки, учебниците и учебните комплекти, чрез осигуряване на разумни улеснения според индивидуалните потребности на децата и учениците;
  - мултимедийна образователна среда, специализирани софтуерни продукти, аудио-визуални средства, алтернативни форми за комуникация и за предаване на информация на деца и ученици с увреден слух и с нарушено зрение.

Съвременното обучение на зрително затруднените покрива твърде много и разнообразни области и подготовка, свързани с ранното въздействие за намаляване или предотвратяване на вторичните увреждания, училищното образование, рехабилитацията и професионалната подготовка. От това произтичат и специфичните задачи в работата на ресурсния учител за подпомагане на зрително затруднени деца.

Ресурсното подпомагане на зрително затруднените деца включва:

- адаптиране на учебното съдържание съобразно индивидуалните потребности на децата;
- осигуряване на помощни средства и технологии, подходящи обучителни материали и учебни помагала за пълноценно участие в образователния процес;
- съвместна работа на учителите в групата в детската градина/ учителя по съответния учебен предмет и ресурсния учител при провеждането на педагогическата ситуация/урока;
- терапевтична подкрепа на деца и ученици със зрителни затруднения;
- консултиране на учителите по отношение на изграждането на подкрепяща среда в детската градина или училището и за осигуряване на ерготерапия, сензорна интеграция и други образователни ресурси за децата и учениците със специални образователни потребности;
- осигуряване на обучение чрез алтернативни форми на комуникация;
- обучение в полезни умения и подготовка за самостоятелен живот;
- осъществяване на дейности в класната стая и в стаята на групата с цел приемане и приобщаване на децата и учениците със специални образователни потребности.

В Таблица № 1 са представени общият брой деца със сензорни нарушения в област Шумен за три последователни учебни години: 2017/2018, 2018/2019 и 2019/2020 г.

Брой на децата със сензорни нарушения в област Шумен по години:

Таблица № 1

№	По години	Общ брой деца със сензорни нарушения	Деца със зрителни нарушения	Деца със слухови нарушения
1.	2017/2018	14	4	10
2.	2018/2019	17	6	11
3.	2019/2020	23	7	16

Учениците се обучават в масово училище и се подпомагат допълнително от рехабилитатор на слуха и говора или учител на деца и ученици с нарушено зрение. Общият брой на децата със сензорни нарушения към Регионален център-Шумен за указания период е 54, от които 17 са със зрителни и 37 със слухови нарушения (показани са на Фиг. 1).

Общ брой деца със сензорни нарушения в област Шумен в периода 2017/2020 г., които са били подпомагани посредством интегрирано обучение

Фигура 1

В ресурсната група за подпомагане на зрително затруднени деца към Регионален център – Шумен се включват деца и ученици, които са слабовиждащи. В началото на учебната година се прави проучване относно отражението на зрителните нарушения върху учебния процес. Констатирано е, че бедният сензорен опит, ограничените представи, трудностите в ориентирането затрудненията при контрола на околната среда създават практически проблеми и изискват повече технологично време за обучение. При тези деца проблемът не е интелектуален, а технически. Това налага педагогът за работа със зрително затруднени деца в своята работа да използва много адаптирани дидактическите методи и средства, а с цел намаляване на информационния дефицит при тези децата се използва и уголемен шрифт и релефни изображения. Въз основа на оценката на индивидуалните потребности в началото на годината се разработват начини за прилагане в обучението на различни методи за корекция и компенсация на затрудненията, които произтичат от намаленото зрение.

Брой на децата със зрителни нарушения в област Шумен през учебните 2017/2020 г.:

Таблица № 2

№	По години	Деца със зрителни нарушения
1.	2017/2018	4
2.	2018/2019	6
3.	2019/2020	7

От посочените данни (в Таблица № 2 и Фиг. 2) ясно проличава фактът, че през посочените учебни години броят на децата със зрителни нарушения не търпи особени промени. Но въпреки това има известно нарастване в годините. Причините за това могат да бъдат много и различни. Някои от тях са: навременно откриване на проблема, правилното диагностициране и насочване към нужните специалисти за работа със зрително-затруднени деца. Осъзнаване от обществото на ползите от приобщаващото образование.

Брой на децата със зрителни нарушения в област Шумен по години:

Фигура 2

При извършването на оценката на индивидуалните потребности на децата и учениците в началото на учебната година са използвани: чек-лист „Погледни и помисли“ за функционално зрение при зрително затруднените деца и ученици. Прилагането на теста позволява да се определят областите на зрителните умения, в които има нужда от обучение по зрително подпомагане. При диагностиката се използват: практическо ръководство „Основи на зрителната рехабилитация“; оценяване чрез чек-листове и интервюта, с цел да се установи равнището на наличните умения на зрително затруднените деца и ученици и индивидуалните им потребности от обучение по полезни умения. На база на получените резултати се разработва планът за подкрепа на детето или ученика, като се набляга върху приоритетните области от умения и се определят специфичните индивидуални подходи и стратегии на обучението. Защото „успешното и целенасоченото развитие на детето може да се насърчава, ръководи и надгражда само ако се познават неговите индивидуални особености и възможности“ [1:174].

Формират се умения за зрително откриване и проследяване на светлинни източници, развитие на координация око–ръка и око–крак. Провеждат се консултации с учители и се дават съответните препоръки и насоки за адаптиране на ученика към учебната среда, определя се максималната полезност при използването на различни оптични средства. Провеждат се дискусии, свързани с дефинирането и класификацията на учебните методи.

Зрително затруднените ученици се подпомагат през годината и в академичното обучение и в самоподготовката. Целта е детето да се приспособи към учебната среда и да придобие умения за самостоятелност. В работата си педагогът на деца с нарушено зрение прилага разнообразни адаптирани дидактически методи и средства. С цел намаляване и преодоляване на информационния дефицит и преодоляване на техническите трудности при тези деца и ученици се използват материали с уголемен шрифт, оптични средства, лупи, релефни изображения, поставки за четене, тетрадки с удебелени редове и др.

Според категорията на зрителното увреждане децата и учениците в групата се подпомагат по специалните учебни предмети: зрително подпомагане, полезни умения и ориентиране и мобилност. Тяхната цел е да подпомогне цялостното развитие на децата и учениците с нарушено зрение, като се съдейства за компенсация на слепотата и слабото зрение и за формиране на умения за самостоятелен и независим живот. Могат да се изпълняват в индивидуална или групово форма на работа, съгласно плана за подкрепа на всяко дете или ученик със специални образователни потребности. Обучението по специалните учебни предмети се провежда от учители на деца и ученици с нарушено зрение, назначени в детските градини и училищата от регионалните центрове за подкрепа на процеса на приобщаващото образование.

В часовете по полезни умения педагогът на деца с нарушено зрение работи със слабовиждащите ученици за усвояване на разнообразие от общи познавателни, всекидневни и социални умения като основа за бъдещ самостоятелен и независим живот. По този начин те се запознават със съвременни и разнообразни методи, многообразни средства и техники за активно изследване на предметите и явленията от околната среда, за измерване и сравняване на предмети, за развитие на пространствените представи и представата за себе си, за усъвършенстване на познанията за цвят. На всички ученици от групата се изготвя индивидуален план за подкрепа по полезни умения. Учебните часове съответстват на конкретните потребности на всеки ученик.

В края на всяка учебна година се отчита при направената констатация от членовете на екипите, че при децата със зрителни затруднения има положителен напредък, формирани са полезни умения за постигане на по-голяма самостоятелност и независимост.

В часовете по ориентиране и мобилност се изграждат умения за придвижване в пространството – в класната стая, в училищните коридори и извън сградата. Учениците усвояват техники за самостоятелно придвижване в познато пространство /класната стая/ и техники за придвижване с виждащ водач – човек.

Обучението на децата със зрителни затруднения е обвързано с много и разнообразни области и квалифицирана професионална подготовка, както и с ранното въздействие за намаляване или предотвратяване на вторичните увреждания, с училищното образование, с рехабилитацията и бъдещата професионалната подготовка на ученика. Това определя и специфичните задачи в работата на учителя на деца с нарушено зрение през учебната година.

Чрез зрителното подпомагане децата се мотивират да осъзнаят своя индивидуален зрителен потенциал и възможностите, които предоставя относно активното подбиране, пресяване и интерпретиране на информацията от околния свят. В работата с тях се използват подходящи оптически средства и решаване на задачи от близки, средни и далечни разстояния. Учителят на деца с нарушено зрение подпомага зрително затруднените деца да открият при какви условия те най-ефективно могат да използват своето зрение – при какъв тип осветление, разположение на материалите, големина на шрифта и т. н.

Децата и учениците със СОП се нуждаят от безусловната подкрепа на всички: ресурсен учител, логопед, психолог, родители, учители, съученици. През учебната година се работи за развитие на уменията за създаване на близки взаимоотношения, приятелства, взаимопомощ, толерантност и уважение между децата. Общуването е от особена полза за тези деца, защото им дава по-голяма социална самоувереност и ги прави по-отговорни.

С цел подобряване работата на екипите е нужно:

1. Да има постоянна връзка между различните специалисти, общообразователните учители да отделят повече време за осъществяването на тази връзка.

2. В графиците да се предвидят повече екипни срещи и консултации.
3. Да се планират прецизно необходимите ресурси за работа с децата със СОП.
4. Да се взема мнението и на другите учители, които не са членове на екипа.
5. Екипът да се събира своевременно и да решава назревящите проблеми преди настъпването на конфликтната ситуация.
6. Да се отделя повече време за целенасочено наблюдение и корекционно-развиващи дейности с децата от всички специалисти и учители в училищата и детските градини.
7. Ресурсните учители да предоставят на членовете на екипа повече специализирана литература и методическа подкрепа.
8. Специалните педагози и психолозите, членове на екипа, да организират повече екипни срещи с методическа цел.
9. При необходимост инициативата за събиране на екипа да идва от самия учител на групата или класа за разрешаването на актуален проблем или казус.
10. Членовете на екипа да търсят съдействие от родителите и активно да ги включват в своята работа.

Обучението на децата със СОП е предизвикателство за учителите, за родителите на тези деца и за цялото общество. За да бъдат подпомогнати в процеса на приобщаване на децата със СОП през учебната година се провеждат ежедневни консултации с учителите от детските градини и училища, и с родителите, на които се обсъждат въпроси, свързани с образователните потребности, произтичащи от нарушението и увреждането на децата, развитието на речта, фината моторика, особеностите при усвояването на учебното съдържание – методите, техниките, похватите за усвояване на училищни умения, подходящите форми на изпитване и оценяване, моделите на общуване.

Като цяло отговорността на педагога е голяма (без значение от факта дали е масов учител или специален педагог), защото той е „задължен да се съобразява с обективни дадености – учебни програми, цели, очаквани резултати; със субективни предпоставки – възможности, желания, интереси, мотивираност на децата, с които работи; специфика на възрастовите възприятия и речевата дейност – „наивнореалистично“ възприемане, по-беден житейски опит“ [3:384].

Родителите не трябва да забравят, че: „детето не е умалено копие на възрастния. То има право да не знае и да не умее много неща“ [5:290]. Затова не трябва да поставяме децата в рамки и да изискваме от тях да изпълняват конкретни неща, по определен начин, който ние считаме за правилен. Напротив трябва да ги обичаме такива каквито са, различни, несигурни, търсеци, питащи, правещи грешки и т. н.

Приобщаващото обучение е процес на признаване и удовлетворяване на многообразните образователни потребности на децата и учениците, насочени към изграждане на хармонична среда и към повишаване на качеството на образование чрез осигуряване на гъвкавост и вариантност както по отношение на структурата, така и по отношение на съдържанието на образователно възпитателния процес. Чрез него опитът на детето за възприемане и ориентиране в заобикалящия свят се увеличава.

Приоритетите в образователната система последните години значително се промениха. В резултат на това се прилагат нови технологии и учебни стратегии, които са насочени към „необходимостта от подготовката на нов тип личност, с такива качества като адаптивност, мобилност, самостоятелност, креативност, с нестандартно поведение и висока степен на критичност, самоанализ, самооценка, самоконтрол и пр.“ [7:12–13]. Това ще доведе до обогатяване на знанията и представите на детето, както и на различни начини за взаимодействието му, чрез съчетаване на личния опит с организирано предавания опит от възрастните.

Литература:

1. Алексиева К. Изследване равнището на математическите знания и умения на първокласниците (диагностичен инструментариум). // Сборник научни трудове „Иновации в образованието“ – Пътуващ семинар Истанбул – Кушадасъ – Измир (30.04.2019 – 07.05.2019), Фабер, 2019, с. 174-185, ISBN: 978-619-00-0996-2;

2. Георгиева, Д. Specific communication in deaf children and children with combined sensory disorders. Socio Brains International Scientific Refereed Online Journal with impact factor, Issue 53, January 2019 ISSN: 2367-5721, pp. 10–18.
3. Добрева, С., Г. Янкова. За предизвикателствата пред "литературния образователен разговор" в детската градина. // Сборник научни трудове „Иновации в образованието“ – Пътуващ семинар Истанбул – Кушадасъ – Измир (30.04.2019 – 07.05.2019), Фабер, 2019, с. 383 – 398, ISBN: 978-619-00-0996-2;
4. Еюбова, С. Оценка на детското развитие. // Сборник доклади от Международна логопедична конференция, Албена, 2016. София: ЛЦ Ромел. ISBN: 978-954-9458-23-7, с. 181 – 194;
5. Жеков, Ж. Какво трябва да направим когато детето ни не говори правилно. // Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, Том XXI D, УИ „Епископ Константин Преславски“; Шумен, 2017 г., с. 289-294, ISBN: 1314-6769;
6. Закон за предучилищното и училищното образование – ДВ, бр. 79/13.10.2015;
7. Такворян-Солакян, Б. Творчески процеси и социално-педагогическа превенция. // Сборник научни трудове „Иновации в образованието“ – Пътуващ семинар Одрин – Чанаккале – Дидим (27.04.2018 – 04.05.2018), Фабер, 2018, с. 11–17, ISBN: 978-619-00-0783-8.

доц. д-р Гергана Кирилова Събева
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“
Педагогически факултет
катедра „Социална и специална педагогика“
gerganaks@abv.bg